

ХУДОЖНЄ ОСМИСЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ У РОМАНІ Р. ІВАНИЧУКА «ОРДА»

Тетяна Кондратьєва,

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології
та методики навчання англійської мови Тернопільського національного
педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*
kondratievatb@gmail.com

Українська національна ідея та процес самоідентифікації українців як незалежної міцної нації із власною суверенною та міцною державою є визначальною темою творів Романа Іваничука. Письменник зізнавався, що його найважливіша письменницька місія підпорядкована надзавданню розказати «як Україна перетворювалась із московської колонії в незалежну державу...» [1, 51].

Невипадково домінуючою рисою творчості Р. Іваничука дослідники називають національну спрямованість, що має вагоме біографічне підґрунтя. Письменник народився у вчительській сім'ї, яку вважав «здоровою суспільною клітинкою», де «верховодили» згода, честь і родинна солідарність» [1, 32]. Після сільської школи здобував вищу освіту у Львівському університеті, з якого у 1949 році був відрахований за «антирадянську діяльність». Р. Іваничук визнав, що усі його історичні романи «мають *антирадянський* підтекст» [2, 44]. Письменник ніколи не був конформістом. Політика пристосування, а тим більше зради національної ідеї була йому чужою. Письменник неодноразово стверджував, що яничарство – це не лише русифікація, англізація чи полонізація – то байдужість, ситість, аполітичність. Він вважав Радянський Союз, як і сучасну Росію, імперією, що завжди «звикла мати Україну своєю колонією» і ніяк не може відмовитися від своїх «імперських апетитів» [2, 67]. Своїм моральним і громадянським обов'язком Роман Іванович вважав «відмовитися від плаксивого і нудного національного мазохізму і вирушити на штурм ворожої фортеці» [2, 100].

Із самого дитинства майбутній письменник виховувався «в атмосфері розумного націоналізму» [3, 13], приклад патріотизму бачив в особі і вчинках свого батька. Але батьківський патріотизм ніколи не трансформувався у

шовінізм. Звідси усі його твори просякнуті почуттям любові до рідної землі, її історії, а також поваги до інших народів. Р. Іваничук писав: «Існує поза волею тиранів суспільний закон про право народів на незалежність, і діє він, хоч часто із запізненням – неухильно» [2, 21].

Головним завданням письменник вважав відкрити прийдешнім поколінням правду про історію свого народу. В інтерв'ю кореспондентові газети «Книжковий клуб» (листопад, 2004) він, зокрема, сказав: «В літературі нашій, як і в будь-якій іншій, повинна превалювати естетика. Бо поки що превалює політика. Вона постійно літературі заважає, але, з іншого боку, ми з об'єктивних причин не можемо від політики відійти ще з часів Франка ... Єдина заангажованість, від якої, я вважаю, ніколи не слід відмовлятися, – це національна заангажованість. І це природно, бо не можна відмовлятися від власної матері» [5, 39].

Знаковим у творчості Романа Іваничука є його роман «Орда», у якому особливо чітко художньо трансформована ідея становлення української нації. Незвичайний хронотоп роману, у якому поєднано різні часові та просторові виміри, дозволяє читачеві простежувати причинно-наслідкові зв'язки важливих історичних подій та явищ. Головний персонаж роману, Отець Єпіфаній, уособлює авторську перспективу на вивчення проблеми становлення української нації і від власне від його імені звучать постулати та настанови, адресовані автором українцям.

«Орду» Р. Іваничук написав протягом 1989-1991 років. Цей період, як знаємо, позначений політичною кризою суспільства, у якому жив український письменник: перебудова, проголошення демократичних ідей, протести проти Радянської імперії – проти «орди». Тогочасні події Р. Іваничук художньо переосмислює і переносить у часі на двісті років назад. І хоча дія роману відбувається у XVIII столітті, у підтексті твору виразно прочитуємо сучасні українському письменникові колізії і проблеми.

Неодноразово автор підкреслював, що саме духовного прозріння найбільше боїться імперія, адже духовне прозріння неодмінно принесе незалежність і

свободу націям. Невипадково центральним персонажем є духовна особа. Почуття любові до свого народу, правди віри, переконаність у тому, що навіть одна людина, свято виконуючи свої обов'язки, здатна багато змінити – ці компоненти світогляду визначають життєву позицію отця Єпіфанія. Він – священник, «пастир» людських душ, тому мусить привести своїх людей до життя з Христом. Шлях до цього – власний приклад: «Мудрець не той, хто навчає інших, а той, хто знає істину і сам кожним днем свого життя підтверджує її справедливість.... Пам'ятай! Ти – частка народу, не намагайся вдосконалювати іншого, не вдосконаливши себе. Не шукай для себе взірця – сам стань прикладом!» [4, 129]. У світогляді Єпіфанія домінують такі цінності, як життя з Богом, свобода, краса, правда, святість і співпричетність. В опозиції матеріальне – духовне о. Єпіфаній обирає духовне.

Отець Єпіфаній вважає своїм завданням засвітити «свічки духовні» в людських душах. Його болить серце, коли він бачить, як оскверняють п'ятикою храм у недільний день. Його народ «змалів» у «карлицькій» державі, яка в Р. Іваничука постає очевидною художньою моделлю колишнього Радянського Союзу. Саме у цій країні ідеологічно заангажовані «ліліпути духа й тіла» сповідують рівність, ненавидять вищих за себе, хочуть зрівняти увесь світ за своїм «зростом» й убогістю, забрати в людини гідність, позбавити права на протест, волю, мислення, вселити страх. Такий, за Р. Іваничуком, постійний стан людини у «Майбутньому Раю». Людям у цій державі потрібно, гнівно пише письменник, лише «спокою і сала на три вершки». Тому Єпіфаній береться їх будити. Особливою експресією забарвлений епізод, коли він стає за амвон і починає читати сп'янілим козакам конституцію Пилипа Орлика, в якій засвідчуються найвищі права і вольності українського народу.

Отець Єпіфаній Р. Іваничука найбільше мріяв про волю для свого народу, його духовне воскресіння. Він багато страждав заради цього, але мав надію, що таки настане день, коли мрія здійсниться: «І зітхнуть полегшено народи, уздрівши румовища імперії, побачать нові землі й моря, і зацвіте усміх на обличчях людських, а земля зашумить налитим колосом» [4, 196]. На мить

його мрія постала перед ним у реальності: «Тоді дзвін вихопився з підземних тіснин на білий світ урочистим благовістом, і люди почали виходити із сховків на його поклик, ставало їх все більше й більше; перелякані заспокоювалися, зневірені вірою багатіли, темні прозрівали; народу повнилось, тисячилось і мільйонилось; хресний хід ішов угору по Дніпру, Єпіфаній підняв чорні ключі тюрми, які стануть ключами до Храму» [4, 198]. Та все це виявилось ілюзією. В останньому епізоді роману бачимо знесилоного Єпіфанія на батуринському згарищі, а поруч – в чорній хустині Лебедиця Мотря. Усі терпіння і жертви виявилися марними. Проте вони обоє підвелися, «щоб іти від села до села, від міста до міста й мовчки заглядати в людські обличчя – а ще хтось подасть шматок хліба. Помилуй нас, Боже, по великій милості твоїй!...» [4, 199]. Р. Іваничук закінчуючи свій твір недомовленим, дає читачеві змогу зрозуміти, що надія не покинула його персонажів. Вони не опустили рук, а підвелися і пішли знову будити людей. Авторський задум полягає в утвердженні непохитної віри й надії на краще.

Історичний досвід України засвідчує, що процес становлення нації та держави проходив крізь етапи піднесення та занепаду, проте ніколи українці не втрачали віри і не опускали рук. Особливо гостро питання самовизначення постало саме сьогодні, у часи, коли російська імперія посягнула на нашу незалежність у період впевненого поступу та розвитку. Однак, ми сильніші зараз, ніж будь-коли, нас підтримує увесь цивілізований світ. У цьому контексті розуміємо, що ідея становлення української нації, художньо втілена у тексті роману «Орда» є пророчою. Українці не піддалися «карликові» і мужньо повстали на боротьбу за власну свободу, за свою ідентичність, за право на рівноправне співіснування серед інших вільних країн у світі. Мрія Романа Іваничука стане реальністю.

Література

1. Іваничук Р. Не щоденний щоденник (Книга друга). *Дзвін*. № 2. 2005. С. 27-62.

2. Іваничук Р. І. Благослови, душе моя, Господа... Львів: Просвіта, 1993. 270 с.

3. Голубка Т. Я., Голубка С.М. Провісник національного відродження: про українського письменника Іваничука Романа. Львів: Світ, 1999. 91 с.

4. Іваничук Р. Орда. Львів: Просвіта, 1992. 200 с.

5. Іваничук Р. «У літературі повинна превалювати естетика». *Книжковий клуб*. 2004. № 11. С. 38-41.